

Baltijos šalių saugumo politikos pokyčiai Rusijos karinės agresijos prieš Ukrainą kontekste

Dr. Konstantinas Lotiuk

Klaipėdos universitetas

Klaipėda University

Konstantinas.Lotiuk@ku.lt

Santrauka. Rusijos kaip grėsmės Baltijos šalims žinojimas niekur nedingo nuo pat 1990 m., kai Baltijos šalys atgavo savo nepriklausomybę. Nepaisant to, žinojimas nuo suvokimo skiriasi. Diplomatiniai santykiai su Rusija per tuos metus iki 2014 m. keitėsi priklausomai nuo Baltijos šalyse buvusių valdžių veikiamos vidaus ir užsienio politikos. Kardinalių pokyčių nebuvo. Netgi 2008 m. Rusijai įsiveržus į Gruziją, Rusijos kaip grėsmės žinojimas dar nebuvo peraugęs į suvokimo prizmę. Tai galima matyti tiek Lietuvos, tiek Latvijos ar Estijos saugumo politikos koncepcijose. Situacija pasikeitė tik prasidėjus Krymo aneksijai ir karui Donbase, Ukrainoje. Tuo metu žinojimas peraugo į suvokimo lygmenį tiek diplomatinėje retorikoje, tiek atskirose Baltijos šalių saugumo strategijose. Šiame straipsnyje siekiama apžvelgti Lietuvos, Latvijos ir Estijos kaip atskirų šalių saugumo politikos koreliaciją su Rusijos agresijos prieš Ukrainą procesais.

Reikšminiai žodžiai: Baltijos šalys; Rusijos agresija prieš Ukrainą; Saugumo politika; Saugumo strategija; Išlaidos gynybai.

The Changes of Security Policies of Baltic States in the Context of Russian Aggression Against Ukraine

Abstract. The awareness of Russia as a threat to the Baltic States has not gone away since the Baltic States regained their independence in the 1990s. Nevertheless, knowledge differs from perception. Depending on domestic and foreign policies influenced by the Baltic governments, the diplomatic relations with Russia have evolved until 2014. No radical changes were in sight. Even after Russia invaded Georgia in 2008, the perception of Russia as a threat had not evolved into a perception. The security policy concepts of Lithuania, Latvia and Estonia testify to that. The situation had changed only after the annexation of Crimea and the war in Donbas, Ukraine. It was the time, when knowledge transformed into perception, both in diplomatic rhetoric and in individual security strategies of the Baltic States. The article provides an overview of the correlation of individual security policies of Lithuania, Latvia and Estonia with the Russian aggression against Ukraine.

Keywords: Baltic states, Russian aggression against Ukraine, security policy, security strategy, defense expenditure.

Received: 31/10/2024. **Accepted:** 12/11/2024.

Copyright © 2024 Konstantinas Lotiuk. Published by the Martynas Mažvydas National Library of Lithuania. This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution Licence \(CC BY 4.0\)](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Įvadas

Lietuva, Latvija ir Estija, tarptautiniame kontekste kaip grupė vadinama Baltijos šalimis, yra rezultatyvios Europos Sąjungos Rytų partnerystės šalininkės, kas atsispindi nuoseklioje jų nacionalinės politikos darbotvarkėje. Besitęsiantis karas Ukrainoje, prasidėjęs dar 2014 m., katalizavo konfrontaciją ES ir Rusijos santykiuose, ir tai Baltijos šalims iškėlė didžiausią politinį iššūkį nuo jų nepriklausomybės atkūrimo. Rusija nuosekliai piktnasi nusistovėjusia tvarka po Šaltojo karo ir meta iššūkį – tiek karinį, tiek ekonominį, arba kitaip – naudojasi savo turima kietąja ir minkštąja galiomis, norėdama paveikti tiek Vakarų Europos, tiek bendrai Baltijos šalių vidaus ir užsienio politikas, idant išlaikytų savo įtaką postsovietinėje Europos šalių erdvėje.

„Masinės traukos ginklai“ – taip Robertas Cooperis savo knygoje „Post-modern state and the world order“¹ apibrėžė prekybos / investicijų ir kitų priemonių, kurias, ES manymu, gali taikyti savo rytinėje kaimynystėje, svarbą. Problema ta, kad šalys, neturinčios daug minkštosios galios instrumentų arba neturinčios jų visai, yra linkusios naudoti tai, ką turi: kietąją galią. Rusija tebėra branduolinė valstybė, įsipareigojusi modernizuoti savo branduolinę programą², o karo Ukrainoje kontekste 2024 m. Rusijos karinės išlaidos pasiekė daugiau nei 6 proc. nuo šalies BVP³.

Dar prieš plataus masto karinę agresiją 2022 m. vasarį Vakarų valstybės teigė, kad, kalbant apie kariuomenę, skaičiai ir dydis neturi reikšmės. Net 2014 m. prasidėjęs karas Ukrainoje iki pat 2022 m. vasario nepakeitė ES gynybos politikoje vyravusio „išmaniosios gynybos“ koncepto⁴. Turėdami omenyje dabartinį Baltijos šalių erdvės nesaugumą, Vakariai privalo grįžti prie NATO 5 straipsnio garantijos. Vėlgi, ji turi pasikliauti ne kolektyviniu saugumu, o kolektyvine gynyba. Bėda ta, kad Baltijos šalių saugumas remiasi 5 straipsnio garantija, kuri savo ruožtu yra tiek stipri, kiek yra stiprus 3 straipsnis – kiekvienos narės galimybės apsiginti pačiai, kas tiesiogiai siejasi su gynybos finansavimu.

Pats gynybos finansavimo klausimas tarp NATO narių Europoje visada buvo susietas su Rusijos kaip grėsmės traktavimu. „Real politik“ ir kitos metodologijos persmelkta Europos hegemonų užsienio saugumo politika Rusiją labiau laikė (laiko?) partneriu nei grėsme. Visgi 2014 m. įvykusi Krymo aneksija ir karas Donbase ir Luhanske pernelyg nepakeitė išlaidų gynybai dinamikos. Didesnis sukrėtimas šiame kontekste įvyko 2018 m., kai tuometis JAV prezidentas D. Trumpas išsakė nuomonę, kad „JAV sąjungininkai prisiimtų didesnę (gynybos finansavimo) našta ir bent jau vykdytų savo jau prisiimtus įsipareigojimus bei... padvigubintų gynybos finansavimą iki 4 proc.“⁵

NATO šalių narių išlaidų gynybai tikslai buvo nustatyti dar Šaltojo karo metais, tačiau, kaip teigia D. Cholletas, S. Keilas ir C. Skaluba, „konkrečios diskusijos dėl dviejų procentų nuo BVP gynybai prasiėjo po Rugsėjo 11-osios įvykių. Kai 2000-ųjų pradžioje JAV išlaidos gynybai sparčiai augo, didžioji Europos dalis toliau naudojosi taikos dividendais, gautais po Šaltojo karo, mažindama ginkluotąsias pajėgas ir gynybos biudžetus“⁶. JAV ir kitų sąjungininkių išlaidų skirtumai (tuo metu) tapo pernelyg dideli, kad į juos būtų galima nekreipti dėmesio, todėl imta raginti nustatyti konkretų išlaidų tikslą.

¹ Cooper, R. The Post-Modern State and the World Order. *Demos*. Prieiga per internetą: <https://www.ceris.be/wp-content/uploads/2021/03/post-modern-state-Robert-Cooper.pdf>. Žiūrėta: 2024-09-21.

² Nuclear Notebook: Russian nuclear forces, 2024. *Federation of American Scientists*. Prieiga per internetą: <https://fas.org/publication/russia-nuclear-notebook-2024/>. Žiūrėta: 2024-09-22.

³ Russia's 2024 Budget Shows It's Planning for a Long War in Ukraine. n. d. *Carnegieendowment.org*. Prieiga per internetą: <https://carnegieendowment.org/russia-eurasia/politika/2023/09/russias-2024-budget-shows-its-planning-for-a-long-war-in-ukraine?lang=en>. Žiūrėta: 2024-09-22.

⁴ Smart Defense and Interoperability: The Future Of Defense Policy In Europe. Prieiga per internetą: <https://euagenda.eu/upload/publications/untitled-62961-ea.pdf>. Žiūrėta: 2024-09-22.

⁵ Trump urges Nato members to double military funding target. *BBC*. Prieiga per internetą: <https://www.bbc.com/news/world-europe-44799027>. Žiūrėta: 2024-09-18.

⁶ Chollet, D.; Keil, S.; Skaluba, C. Rethink and replace two percent. *Atlantic Council*. 2020. Prieiga per internetą: <https://www.atlantic-council.org/content-series/nato20-2020/rethink-and-replace-two-percent/>. Žiūrėta: 2024-09-19.

Straipsnio objektas – Baltijos šalių saugumo politikos koreliacija su Rusijos keliama saugumo iššūkiais prieš ir po invazijos į Ukrainą 2022 m.

Šio straipsnio tikslas – apžvelgti Baltijos šalių nacionalinių saugumo politikų koreliaciją su Rusijos veiksmais tarptautinėje geopolitikoje, ypač invazijos į Ukrainą kontekste, kai Rusija naudoja tiek kinetinio, tiek hibridinio karo elementus, arba kitaip – kietosios ir švelniosios galios instrumentus. Straipsnyje sprendžiami uždaviniai: 1) apžvelgti ir įvertinti Baltijos šalių saugumo politiką nusakančius pagrindinius individualius Lietuvos, Latvijos ir Estijos saugumo dokumentus; 2) įvertinti Rusijos keliamo ir naudojamo hibridinio karo atspindėjimą minėtose saugumo politikose; 3) apžvelgti Baltijos šalių gynybos išlaidų koreliaciją su Rusijos kaip grėsmės vertinimo laipsniu.

Keliama tikslui pasiekti pasitelktas metodologinis „trikampis“ – 1) mokslinis Baltijos šalių saugumo politikos diskursas; 2) sisteminė Baltijos šalių saugumo strategijų-dokumentų analizė; 3) gynybos finansavimą apibūrinančių dokumentų analizė.

1. Saugumo konjunktūros koreliacija su Latvijos strateginiais dokumentais

Atsižvelgiant į geopolitinį Šaltojo karo kontekstą, nuo pat 1991 m., kai Latvija atgavo nepriklausomybę, saugumas visada buvo vienas pagrindinių šalies prioritetų. Susirūpinimas dėl imperinių Rusijos ambicijų buvo Latvijos narystės NATO priežastis, kas įgavo dar ryškesnę prasmę, kai Rusija 2014 m. aneksavo Krymą. Saugumas šalies užsienio politikos darbotvarkėje pradėjo užimti dar aukštesnę vietą nuo Rusijos įsiveržimo į Ukrainą 2022 m. ir vyraus Latvijos darbotvarkėje bent jau artimiausius kelerius metus. Vienas pagrindinių Latvijos užsienio politikos tikslų, anot J. Bērziņš, koreliuoja su pagrindiniais šalies saugumo prioritetais – stiprinti nacionalinį saugumą glaudžiai bendradarbiaujant su kitomis ES ir NATO valstybėmis narėmis⁷.

Pagrindinį Latvijos saugumo stiprinimo konceptą apibrėžė tuometis Latvijos užsienio reikalų ministras, dabartinis šalies prezidentas Edgars Rinkēvičs – „...nuolatinis NATO kariuomenės buvimas bei to buvimo plėtra šalyje ir diplomatiniai veiksmai brigados lygio kovinės grupės įkūrimo link; nuosekliai didėjanti priimančiosios šalies parama“⁸ yra vieni svarbiausių Latvijos užsienio politikos 2023–2024 m. tikslų. Tai yra techninis veiksmas, kurį įgalina atnaujinami NATO gynybos planai. Be to, šaliai lokaliai buvo svarbus 2022 m. vasarą vykęs NATO viršūnių susitikimas Madride, kuriame buvo susitarta dėl padidinto Kanados karinio buvimo šalyje ir taip sukurtos prielaidos brigados lygio padalinio dislokavimui.

Regioniniu požiūriu 2023 m. vasarą Vilniuje vykęs NATO viršūnių susitikimas Latvijai buvo reikšmingas dar bent keliais aspektais. Jau aukščiausiojo lygio susitikimo pradžioje tapo aišku, kad buvo padaryta esminė pažanga dėl Švedijos priėmimo į Aljansą. Suomijos, o vėliau ir Švedijos prisijungimas prie NATO taip pat žymiai sustiprino NATO šiaurinį ir šiaurės rytinį flangą išplečiant NATO gebėjimus reaguoti į galimas grėsmes Baltijos šalims. Žinoma, kiek kitokio rezultato buvo tikėtasi dėl paramos Ukrainai. Didesnė karinė ir finansinė pagalba Ukrainai, šalies karinės pramonės plėtra, tačiau visa tai visgi galima apibrėžti kaip nepakitusių Ukrainos paramos formuluočių rezultatą. Nepaisant to, priimti sprendimai dėl atnaujintų NATO gynybos planų, tiesiogiai turėjusių įtakos Latvijai, šaliai buvo dar vienas svarbus pasiekimas minėto viršūnių susitikimo rezultatų kontekste.

Vertinga apžvelgti šalies saugumo retorikos kaitą prieš ir po Rusijos invazijos į Ukrainą 2022 m.

⁷ Berzins, J. Latvia: From Total Defense to Comprehensive Defense. 2023. Prieiga per internetą: <https://ndupress.ndu.edu/Media/News/News-Article-View/article/3323892/latvia-from-total-defense-to-comprehensive-defense/>. Žiūrėta: 2024-09-22.

⁸ Foreign Minister's Annual Report. 2023. *Mfa.gov.lv*. 2023. Prieiga per internetą: <https://www.mfa.gov.lv/en/foreign-ministers-annual-report>. Žiūrėta 2024-09-22.

1 lentelė. Latvijos gynybos politikos prioritetai prieš ir po Rusijos invazijos į Ukrainą

2022 m.	2024 m.
Stipresnės ir pajėgesnės nacionalinės ginkluotosios pajėgos ir Nacionalinės gvardijos kovos vienetai	Nacionalinių ginkluotųjų pajėgų kovinio pajėgumo gerinimas, plėtojant vidutinio nuotolio oro gynybą, pakrančių gynybą ir įsigyjant tolimojo nuotolio raketinės artilerijos sistemą
Veiksmingesnė ginkluotųjų pajėgų logistikos ir tiekimo grandinė	Visuotinio šaukimo sistemos užtikrinimas
Labiau išvystyta gynybos pramonė	Nacionalinių ginkluotųjų pajėgų rezervo sistemos tobulinimas
Krašto apsaugos sistemos integralumas	Karinės infrastruktūros plėtra
Latvijos karių dalyvavimas tarptautinėse misijose ir operacijose	Visapusiškos krašto apsaugos sistemos kūrimas
Augantys nacionalinio kibernetinio saugumo pajėgumai	
Krašto apsaugos mokymų integravimas į vaikų švietimo sistemą	

Šaltinis – *Ministry of Defence. Republic of Latvia* (2024)^{9, 10}

Kas ketverius penkerius metus Latvijoje yra atnaujinama Nacionalinė gynybos koncepcija, pirmą kartą patvirtinta 1995-aisiais. 2016 m. pirmą kartą NDC koncepcijoje buvo paminėtos hibridinio karo grėsmės. Pirmą kartą Rusija ir tai, ką Vakarai vadino hibridiniu karu, buvo aiškiai išskirtos kaip pagrindinės grėsmės Latvijos saugumui. Tai buvo natūrali Rusijos veiksmų Kryme ir Rytų Ukrainoje pasekmė. Atsižvelgiant tiek į kinetinio karo grėsmes, tiek į socialinį Latvijos kontekstą, ypač atidžiai yra vertinamos ir hibridinio karo grėsmės. Rusija įvairiais kanalais transliuoja, kas buvo sustiprinta po įsiveržimo į Ukrainą, įvairias propagandines žinutes, nukreiptas į šalies visuomenės poveikį. Tokios žinutės kaip „Vakaruose tikros demokratijos nėra; politikai yra finansų sistemos valdomos marionetės ir dirba prieš tikruosius gyventojų interesus; Fašizmas šlovinamas Baltijos šalyse“ yra įprastos ir mažai ką stebina, tačiau pats jų pateikimas tampa vis sofistikutesnis. Latvijos vyriausybė stebi šias įtakos operacijas ir jas neutralizuoja pateikdama gyventojams faktus ir kritinę informaciją. Vyriausybė pateikia konkrečią informaciją apie tokias operacijas, jei įmanoma, aiškiai nurodydama, kas atsakingas už operaciją, operacijos tikslą, koks naratyvas yra propaguojamas ir kodėl tai netiesa¹¹.

Dar vienas pokytis, išryškėjęs Latvijos nacionalinėje gynybos koncepcijoje prieš Rusijai surengiant atvirą invaziją į Ukrainą 2022 m. vasarį, buvo kovoti su dezinformacija tiesiogiai¹², o ne tiesiog uždrausti Rusijos televizijos ir radijo transliacijas, nebent būtų kurstomos neapykantos kalbos ar smurtas. Tai pasikeitė 2022 m. birželį, kai Nacionalinė žiniasklaidos taryba užblokavo visų Rusijos televizijos kanalų transliacijas. Sprendimas priimtas remiantis nauja Elektroninės žiniasklaidos įstatymo pataisa, kuri uždraudė perduoti turinį iš šalių, keliančių grėsmę kitos šalies teritoriniam vientisumui ir nepriklausomybei.

⁹ Defence Budget, 2024. Aizsardzības Ministrija. 2024. Prieiga per internetą: <https://www.mod.gov.lv/en/about-us/defence-budget>. Žiūrėta: 2024-09-21.

¹⁰ Defence Budget Implementation, 2022. Prieiga per internetą: <https://www.mod.gov.lv/sites/mod/files/document/Infographic%20%20Basic%20information%202022.pdf>. Žiūrėta: 2024-09-21.

¹¹ Berziņš, J. Integrating Resilience in Defense Planning Against Information Warfare in the Post-Truth World, in *Drums: Distortions, Rumors, Untruths, Misinformation, and Smears*, ed. Norman Vasu, Benjamin Ang, and Shashi Jayakumar (Singapore: World Scientific), 117–131.

¹² Latvian Foreign and Security Policy, 2023. Prieiga per internetą: https://science.rsu.lv/ws/portalfiles/portal/57925035/latvian_foreign_and_security_policy_yearbook_2023_1047.pdf. Žiūrėta: 2024-09-20.

Taip pat vertinga apžvelgti ir šalies gynybos finansavimo pokyčių reakciją į geopolitinius pokyčius, inspiruojamus Rusijos. Kaip pateikta 2 lentelėje, nuo 2015 iki 2023 m. Latvijos gynybai skiriami resursai išaugo 3,73 karto, t. y. nuo 282 mln. iki 1 052 mln. eurų. Toks gynybos biudžeto padidėjimas ne tik lėmė neoficialios NATO deklaruojamos 2 proc. nuo BVP gynybai pasiekimą, bet ir didesnius įsipareigojimus priimant ženklėsnį NATO priešakinių pajėgų būrį. Kaip teigia Latvijos gynybos ministras A. Sprūdsas, Kanados vadovaujama priešakinių pajėgų grupė Latvijoje bus padidinta iki tarptautinės brigados lygio. Tikimasi, kad brigada pasieks visišką kovinę parengtį iki 2026 m., o joje iš viso tarnaus apie 3 500 sąjungininkų karių¹³.

Be to, kaip pateikiama 1 lentelėje, iki karo Ukrainoje daugiau dėmesio buvo skiriama sisteminiams kariuomenės pokyčiams, o jau 2024 m. – infrastruktūros plėtrai, kariuomenės įsigijimams bei visuotiniam šaukimui. Šia prasme 2024 m. išdėstyti siekiai koreliuoja su išaugusiu kariuomenės finansavimu.

2. Estijos saugumo politika

Estijos saugumo politika yra įgyvendinama remiantis dviem pagrindiniais dokumentais – Estijos nacionalinio saugumo koncepcija ir „2017–2026 m. Nacionalinės gynybos plėtros planu“. Vertinga palyginti Estijos nacionalinio saugumo koncepcijos kaitą 2017–2023 m. bei gynybos plėtros plano reakcijas į besikeičiantį geopolitinį kontekstą.

2017 m. Ukrainoje karas jau vyko trejus metus, tačiau tuo metu buvo pasiekęs tam tikrą letargo fazę. 2014 ir 2015 m. priimti Minsko susitarimai neišsprendė tuo metu rusenčio karo, tačiau tarptautinėje saugumo politikoje jis buvo suvokiamas veikiau kaip lokalus. Kai kur net vadinamas vidiniu konfliktu. Netgi pačioje Estijos saugumo koncepcijoje, nacionalinį saugumą veikiančioje aplinkos apibrėžtyje, karas Ukrainoje nebuvo minimas kaip Estijos saugumui įtakos galintis turėti faktorius. Tiek Ukraina, tiek pats karas net nebuvo minimas. Akcentuojama tarptautinės migracijos, klimato kaitos keliama grėsmė. Žinoma, atsižvelgiama ir į Rusijos ambicijas, ypač jai siekiant pakirsti pasitikėjimą NATO kaip saugumo struktūros rezultatyvumu. Rusija kaip grėsmė buvo paminėta devynis kartus.

2017 m. priimta Estijos nacionalinio saugumo koncepcija buvo pakeista 2023 m. Čia pastebime kardinalius pokyčius. Remiantis ja, didžiausią grėsmę Estijos saugumui jau kelia Rusijos Federacija, kurios tikslas – „sugriauti ir perrašyti Europos saugumo architektūrą, taisyklėmis grindžiamą tarptautinę tvarką ir atkurti įtakos sferomis grįstą geopolitiką. Grėsmė Estijai, grindžiama šiais tikslais, yra egzistencinė. Rusijos Federacija kaimyninių šalių teritorijose jau ne kartą vykdė agresijos aktus, okupavo, aneksavo ir vykdė karo nusikaltimus“¹⁴. Šioje atnaujintoje koncepcijoje ir jos saugumo aplinkos dalyje Rusija minima nebe devynis, o devyniolika kartų. Keturis kartus išauga karo Ukrainoje minėjimas ir penkis kartus – pačios Ukrainos faktoriaus svarba. Anot koncepcijos, „Rusijos keliama grėsmė Estijai yra ilgalaikė“¹⁵.

Karinė grėsmė NATO, įskaitant Estiją ir Baltijos šalis, kaip NATO nares, yra didelė. Ji pastaruosius metus tik dar labiau padidėjo. Rusijos agresija prieš Ukrainą rodo, kad ji yra pasirengusi rizikuoti, todėl mes taip pat turime būti pasiruošę Rusijos ėjimams. Rusijos Federacija vis dažniau pasitelkia karines priemones, įskaitant branduolinius grasinimus, siekdama savo politinių tikslų. Tas ypač paaštrėjo pastaruosiu metu, kai yra svarstoma smogti vakarietiškais ginklais į Rusijos teritorinę gilumą. Karinę grėsmę Baltijos šalims ir NATO dar labiau didina plečiama Rusijos įtaka ir karinis buvimas Baltarusijoje. Didėjanti Rusijos įtaka ir tolesni bandymai ją didinti Balkanuose, Moldovoje ir Sakartvele didina jos keliamą grėsmę tiek Estijos, tiek Baltijos šalių saugumui ir stabilumui. Taigi, pati koncepcija nuo 2017 m. pasikeitė iš esmės, nors pats karas vyksta jau dešimt metų.

¹³ Sprūds: Latvia will have 5000 allied troops in coming years. Prieiga per internetą: <https://eng.lsm.lv/article/society/defense/04.07.2024-spruds-latvia-will-have-5000-allied-troops-in-coming-years.a560299/>. Žiūrėta: 2024-09-22.

¹⁴ National security concept of Estonia: Table of Contents, n. d. Prieiga per internetą: https://www.kaitseministeerium.ee/sites/default/files/eesti_julgeolekupoliitika_alused_eng_22.02.2023.pdf. Žiūrėta: 2024-09-23.

¹⁵ Ibidem.

Vertinga apžvelgti ir šalies gynybos išlaidų dinamiką 2017–2024 m. Būtent 2017-aisiais šalyje buvo atnaujintas Nacionalinis gynybos plėtros planas „National Defence Development plan 2017–2026“. Jau 2012 m. politinės partijos Estijoje susitarė, kad gynybos biudžetas bus išlaikomas 2 proc. nuo šalies BVP. 2017 m. Estijos gynybos biudžetą sudarė 479 mln. eurų, t. y. 2,01 proc. nuo BVP. Prasidėjus Rusijos plataus masto Rusijos invazijai į Ukrainą, gynybos biudžetas išaugo 2,29 karto ir 2023 m. pasiekė 1,1 mlrd. eurų 2023 m.¹⁶

Dabartinio – trečiojo – plėtros plano ištakos siekia dar 2008 m. Iš karto po to, kai buvo parengtas 2008–2017 m. karinės gynybos plėtros planas, prasidėjo ekonomikos nuosmukis ir 2008 m. Rusijos ir Sakartvelo karas. Šie du įvykiai privertė vyriausybę, rengiant 2013–2022 m. krašto apsaugos plėtros planą, gerokai pakoreguoti 2008 m. numatytus planus.

Tai buvo antrasis plėtros planas. Jame buvo pasirinkta aiški kryptis – kurti kovinei parengčiai parengtus dalinius, kurie būtų sukomplektuoti, apginkluoti, aprūpinti, apmokyti ir išlaikomi atsižvelgiant į planavimo laikotarpio realiai prieinamus išteklius. Šios struktūrinės reformos iš esmės buvo baigtos iki 2016 m. sausio 1 d.

Trečiajame Nacionaliniame gynybos plėtros plane „National Defence Development plan 2017–2026“¹⁷ yra nustatomi gynybinių pajėgumų stiprinimo prioritetai ir reikalavimai, taip pat ilgalaikės plėtros programos kariniams krašto apsaugos tikslams ir bendrieji išteklių apribojimai gynybos pajėgų struktūrai. Šiame plane daugiausia dėmesio buvo skiriamas gynybinio personalo skaičiaus didinimui nuo 21 tūkst. iki 24 tūkst., taip pat personalui išlaikyti skiriamų asignavimų procentiniam mažinimui bei naujiems kariuomenės įsigijimams.

3. Lietuvos saugumo politikos situacija agresyvių Rusijos veiksmų kontekste

Apžvelgiant Nacionalinio saugumo strategijos kaitą Lietuvoje, negalima nepastebėti akivaizdžių skirtumų ir koreliacijos su geopolitiniais pokyčiais. Dar 2002 m. priimtoje strategijoje pirmasis raktažodis „Rusijos Federacija“ prasideda akcentuojant „tarpusavio pasitikėjimą su Rusijos Federacija tarptautinio saugumo srityje“¹⁸. Niekada savo imperinių ambicijų neatsisakiusi Rusija tuo metu nebuvo traktuojama kaip grėsmė nacionaliniam saugumui, net praėjus vos keleriems metams po paskutinio karo Čėčėnijoje. 2005 m. atnaujintoje strategijoje reikšmingų pokyčių Rusijos kontekste nebuvo. O kalbant apie santykius su Baltarusija, buvo akcentuojama demokratinių pokyčių svarba ir Lietuvos vaidmuo juo skatinant¹⁹.

2012 m. dar kartą atnaujintoje strategijoje Rusija vis dar tiesiogiai neįvardijama kaip grėsmė, nepaisant 2008 m. vykusio Rusijos įsiveržimo į Sakartvelą ir dalinės jo okupacijos. Vis dėlto strategijoje jau atsiranda Rusijos taktinio branduolinio ginklo konceptas, susijęs su Lietuvos siekiu dalyvauti „daugiašalėje įprastinių ginklų kontrolės veikloje, (Lietuva) sieks didesnio skaidrumo ir reguliavimo, susijusio su Rusijos taktiniu branduoliniu ginklu“²⁰.

Didžiausią lūžį galima pastebėti 2017 m. atnaujintoje Nacionalinio saugumo strategijoje, kuri atliepia 2014 m. prasidėjusį karą Ukrainoje. Čia pažymima, kad „Lietuvos Respublikos saugumui dabartiniu

¹⁶ Defence Expenditure of NATO Countries (2014–2023), n. d. Prieiga per internetą: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2024/3/pdf/240314-def-exp-2023-en.pdf. Žiūrėta: 2024-09-23. Žiūrėta: 2024-09-22.

¹⁷ KV 2026, n. d. www.kaitseministeerium.ee. Prieiga per internetą: <https://www.kaitseministeerium.ee/riigikaitse2026/arengukava/eng/>. Žiūrėta: 2024-09-20.

¹⁸ Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. gegužės 28 d. nutarimo Nr. IX-907 „Dėl Nacionalinio saugumo strategijos patvirtinimo“ (2002). Straipsnis 6.1.3.3. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2627131DA3D2>. Žiūrėta: 2024-10-01.

¹⁹ Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. gegužės 28 d. nutarimo Nr. IX-907 „Dėl Nacionalinio saugumo strategijos patvirtinimo“ pakeitimo (2005). Straipsnis 6.1.3.6. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.EBDE49203CC7>. Žiūrėta: 2024-10-01.

²⁰ Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. gegužės 28 d. nutarimo Nr. IX-907 „Dėl Nacionalinio saugumo strategijos patvirtinimo“ pakeitimo (2012). Straipsnis 15.4.4. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.FD615B2F7F90>. Žiūrėta: 2024-10-01.

laikotarpiu didžiausią grėsmę kelia agresyvūs Rusijos Federacijos veiksmai²¹. Bendradarbiavimo retoriką keičia kovos su Rusijos keliamomis grėsmėmis akcentai, o pats bendradarbiavimas tampa įmanomas tik tada, kai „Rusijos Federacija gerbs tarptautinės teisės normas ir principus, kaimyninių valstybių suverenumą ir teritorijos vientisumą“²². Šioje atnaujintoje strategijoje galima pastebėti didesnę jos koreliacijos laipsnį su besikeičiančia geopolitine situacija. 2012 m. sudarytoje strategijoje, nors po karo Sakartvele jau buvo praėję ketveri metai, tokių pokyčių nebuvo galima matyti. 2017 m. rengtame dokumente, praėjus trejiems metams nuo karo Ukrainoje pradžios, Rusija apibrėžiama kaip grėsmė su tam tikromis išlygomis dėl Kaliningrado.

Remiantis Nacionalinio saugumo strategija, atnaujinta 2021 m., „didžiausia grėsmė Lietuvos Respublikos nacionaliniam saugumui ir nacionalinių interesų užtikrinimui kyla iš augančio Rusijos Federacijos valdžios autoritarizmo, agresyvumo ir imperialistinių ambicijų įgyvendinimo karinėmis ir kitomis, nekonvencinėmis hibridinėmis priemonėmis. Vis dažniau ignoruodama ne tik tarptautinės bendruomenės nuomonę, bet ir pažeisdama tarptautinę teisę, Rusijos Federacijos valdžia kelia egzistencinę grėsmę Lietuvos Respublikai ir kartu visos euroatlantinės bendrijos saugumui“²³. Kaip galima pastebėti tiek strategijoje, tiek pateiktoje 2 lentelėje, Rusijos traktavimas patenka į visišką grėsmės zoną. Nebelieka išlygų, bendradarbiavimo galimybių apibrėžimo. Nors naujausios Lietuvos nacionalinio saugumo strategijos, kuri atlieptų Rusijos invaziją į Ukrainą 2022 m., dar nėra, kardinalių pokyčių tikėtis neverta. Šia prasme Rusijos sukulto karo perkėlimas į visą Ukrainą apimančią invaziją tik dar labiau pagrindžia 2021 m. priimtos nacionalinio saugumo strategijos aktualumą ir koreliaciją su dabarties geopolitinėmis realijomis.

2 lentelė. Rusijos traktavimas Lietuvos nacionalinio saugumo strategijoje

	2002 m.	2005 m.	2012 m.	2017 m.	2021 m.
Rusijos Federacija	Bendradarbiavimas	Bendradarbiavimas	Bendradarbiavimas / pokyčiai	Grėsmė / išlygos	Grėsmė

Sudaryta autoriaus.

Lietuvos išlaidos gynybai ir skiriamas procentas nuo BVP koreliuoja su traktuojamomis grėsmėmis nacionalinio saugumo strategijoje. Nuo 2015 m., kai gynybai buvo skirta 471 mln. eurų, 2024 m. jau skirta 2,3 mlrd. eurų, kas reiškia 4,88 karto išaugusį dėmesį gynybai. Šis pokytis yra didžiausias Baltijos šalyse tiek finansiškai, tiek padidėjimo kartais.

3 lentelė. Baltijos šalių išlaidos gynybai mln. Eur ir proc. nuo BVP

	2015 m.	2024 m.	Pokytis
Latvija	282 mln. (1,03 proc.)	1 421 mln. (3,15 proc.)	5,03 karto
Lietuva	471 mln. (1,14 proc.)	2 300 mln. (2,85 proc.)	4,88 karto
Estija	463 mln. (2,03 proc.)	1 437 mln. (3,43 proc.)	3,10 karto

Sudaryta autoriaus, remiantis šaltiniu²⁴.

²¹ Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. gegužės 28 d. nutarimo Nr. IX-907 „Dėl Nacionalinio saugumo strategijos patvirtinimo“ pakeitimo (2017). Straipsnis 15.4.4. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.FD615B2F7F90>. Žiūrėta: 2024-10-01.

²² Ibidem. Straipsnis 15.5.7.

²³ Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. gegužės 28 d. nutarimo Nr. IX-907 „Dėl Nacionalinio saugumo strategijos patvirtinimo“ pakeitimo (2021). Straipsnis 3.14. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=f54863b0623a11e-ca9ac839120d251c4>. Žiūrėta: 2024-10-01.

²⁴ Defence Expenditure of NATO Countries (2014–2023). 6 p. Prieiga per internetą: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2024/3/pdf/240314-def-exp-2023-en.pdf. Žiūrėta: 2024-09-22.

Išvados

Rusijos kaip grėsmės suvokimas Baltijos šalių saugumo politikoje rezultatyviau atliepiamas tik po Krymo aneksijos ir karo Donbase ir Luhanske 2014 m. Radikaliausias pokytis, kuris saugumo politikoje atsispindi iki šiol po plataus masto invazijos į Ukrainą. Visgi 2008 m. Rusijos įvykdyta dalinė Sakartvelo okupacija nebuvo esminis saugumo politikos veiksnys Baltijos valstybėms ir neprisidėjo prie kardinalių saugumo politikos pokyčių.

Hibridinis karas nuo 2014 m. jau yra pripažintas kaip Rusijos kietosios galios prieš Baltijos šalis dalis ir taip atvaizduojamas jų saugumo koncepcijose. Negana to, ES pavyzdžio galia, gerėjančios gyventojų socialinės ir ekonominės sąlygos, įstatymų viršenybės, pliuralizmo ir kitų demokratijos kriterijų²⁵ įgyvendinimo praktika ir visų šių ir dar kitų teigiamų procesų atvaizdavimas sėkmingai pasitelkiant hibridinio karo elementus savo naudai leidžia švelninti arba veiksmingai stabdyti Rusijos tikslus Baltijos šalyse.

Trečia, Baltijos šalių kariuomenės yra pertvarkomos nuo ekspedicinių pajėgumų koncepcijos, vyrausios iki 2008–2014 m., iki gynybos ir atgrasymo pajėgumų. Tokie procesai kyla iš besikeičiančių finansavimo gynybai sąlygų. Baltijos šalių išlaidos gynybai per dešimt metų vidutiniškai padidėjo 4,3 karto. Tai tiesiogiai koreliuoja su Rusijos kaip egzistencinės grėsmės suvokimu, išryškėjančiu būtent Baltijos šalių saugumo politikoje. Nepaisant to, šio suvokimo lygis tarp Baltijos šalių, esančių NATO–Rusijos rytinėje erdvėje, skiriasi nuo labiau į Vakarus nutolusių NATO narių Europoje, ypač turint omenyje Europos hegemonus – Vokietiją ir Prancūziją. Būtent šių skirtumų analizė gali būti rezultatyvi toliau tęsiant šiame straipsnyje suformuluotų išvadų kontekste.

Šaltiniai ir literatūra

- Defence Budget Implementation 2022. Prieiga per internetą: <https://www.mod.gov.lv/sites/mod/files/document/Infographic%20%20Basic%20information%202022.pdf>. Žiūrėta: 2024-09-21.
- Defence Budget. 2024. *Aizsardzības Ministrija*. 2024. Prieiga per internetą: <https://www.mod.gov.lv/en/about-us/defence-budget>. Žiūrėta: 2024-09-21.
- Defence Expenditure of NATO Countries (2014–2023). 6 p. Prieiga per internetą: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2024/3/pdf/240314-def-exp-2023-en.pdf. Žiūrėta: 2024-09-22.
- Defence Expenditure of NATO Countries (2014–2023), n. d. Prieiga per internetą: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2024/3/pdf/240314-def-exp-2023-en.pdf. Žiūrėta: 2024-09-23.
- Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. gegužės 28 d. nutarimo Nr. IX-907 „Dėl Nacionalinio saugumo strategijos patvirtinimo“ pakeitimo (2005). Straipsnis 6.1.3.6. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.EBBE49203CC7>. Žiūrėta: 2024-10-01.
- Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. gegužės 28 d. nutarimo Nr. IX-907 „Dėl Nacionalinio saugumo strategijos patvirtinimo“ pakeitimo (2012). Straipsnis 15.4.4. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.FD615B2F7F90>. Žiūrėta: 2024-10-01.
- Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. gegužės 28 d. nutarimo Nr. IX-907 „Dėl Nacionalinio saugumo strategijos patvirtinimo“ pakeitimo (2017). Straipsnis 15.4.4. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.FD615B2F7F90>. Žiūrėta: 2024-10-01.
- Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. gegužės 28 d. nutarimo Nr. IX-907 „Dėl Nacionalinio saugumo strategijos patvirtinimo“ pakeitimo (2021). Straipsnis 3.14. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=f54863b0623a11eca9ac839120d251c4>. Žiūrėta: 2024-10-01.
- Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. gegužės 28 d. nutarimo Nr. IX-907 „Dėl Nacionalinio saugumo strategijos patvirtinimo“ (2002). Straipsnis 6.1.3.3. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2627131DA3D2>. Žiūrėta: 2024-10-01.

²⁵ Dahl, R. A. *Democracy and its Critics*. New Haven and London: Yale University Press, 1989.

- Foreign Minister's Annual Report. 2023. *Mfa.gov.lv*. 2023. Prieiga per internetą: <https://www.mfa.gov.lv/en/foreign-ministers-annual-report>. Žiūrėta: 2024-09-22.
- KV 2026, n. d. *www.kaitseministeerium.ee*. Prieiga per internetą: <https://www.kaitseministeerium.ee/riigikaitse2026/arengukava/eng/>. Žiūrėta: 2024-09-20.
- Latvian Foreign and Security Policy, 2023. Prieiga per internetą: https://science.rsu.lv/ws/portalfiles/portal/57925035/latvian_foreign_and_security_policy_yearbook_2023_1047.pdf. Žiūrėta: 2024-09-20.
- National security concept of Estonia: Table of Contents, n. d. Prieiga per internetą: https://www.kaitseministeerium.ee/sites/default/files/eeesti_julgeolekupoliitika_alused_eng_22.02.2023.pdf. Žiūrėta: 2024-09-23.
- Nuclear Notebook: Russian nuclear forces, 2024. *Federation of American Scientists*. Prieiga per internetą: <https://fas.org/publication/russia-nuclear-notebook-2024/>. Žiūrėta 2024-09-22.
- Russia's 2024 Budget Shows It's Planning for a Long War in Ukraine, n. d. *Carnegieendowment.org*. Prieiga per internetą: <https://carnegieendowment.org/russia-eurasia/politika/2023/09/russias-2024-budget-shows-its-planning-for-a-long-war-in-ukraine?lang=en>. Žiūrėta: 2024-09-22.
- Smart Defense and Interoperability: The Future Of Defense Policy In Europe. Prieiga per internetą: <https://euagenda.eu/upload/publications/untitled-62961-ea.pdf>. Žiūrėta: 2024-09-22.
- Sprūds: Latvia will have 5000 allied troops in coming years. Prieiga per internetą: <https://eng.lsm.lv/article/society/defense/04.07.2024-spruds-latvia-will-have-5000-allied-troops-in-coming-years.a560299/>. Žiūrėta: 2024-09-22.
- Trump urges Nato members to double military funding target. *BBC*. Prieiga per internetą: <https://www.bbc.com/news/world-europe-44799027>. Žiūrėta: 2024-09-18.
- Berzins, Janis. Latvia: From Total Defense to Comprehensive Defense. 2023. Prieiga per internetą: <https://ndupress.ndu.edu/Media/News/News-Article-View/article/3323892/latvia-from-total-defense-to-comprehensive-defense/>. Žiūrėta: 2024-09-22.
- Berzins, Janis. Integrating Resilience in Defense Planning Against Information Warfare in the Post-Truth World, in *Drums: Distortions, Rumors, Untruths, Misinformation, and Smears*, ed. Norman Vasu, Benjamin Ang, and Shashi Jayakumar (Singapore: World Scientific), 117–131.
- Chollet, Derek.; Keil, Steven.; Skaluba, Christopher. Rethink and replace two percent. *Atlantic Council*. 2020. Prieiga per internetą: <https://www.atlanticcouncil.org/content-series/nato20-2020/rethink-and-replace-two-percent/>. Žiūrėta: 2024-09-19.
- Cooper, Robert. The Post-Modern State and the World Order. *Demos*. Prieiga per internetą: <https://www.ceris.be/wp-content/uploads/2021/03/post-modern-state-Robert-Cooper.pdf>. Žiūrėta: 2024-09-21.
- Dahl, Robert. A. *Democracy and its Critics*. New Haven and London: Yale University Press, 1989.